

Eerst zitten, dan pas spelen: hoe geef je als culturele opdrachtgever vorm aan een goed samenwerkingsproces?

Het tienjarig jubileum van sculpturenproject *Waterwerken* van kunstenaar Ruud Kuijer vormt de aanleiding voor kunstproject *BUILD!*.ⁱ In de voetsporen van de monumentale, betonnen kunstwerken langs het kanaal op bedrijventerrein Lage Weide in Utrecht liet *BUILD!* nieuwe werken op het terrein ontstaan. Zes jongere kunstenaars haalden hiervoor inspiratie uit de materialen, verhalen en bedrijven van Lage Weide, waaruit zes unieke kunstwerken zijn voortgekomen. Nu de beelden gemaakt en geëxposeerd zijn is de vraag: Hoe kun je nadenken over een alternatieve invulling van opdrachtgeverschap voor kunstenaars? En, welke vormen kenmerken een goed samenwerken? Om een eerste antwoord te formuleren op deze vragen organiseerde *BUILD!* op 24 november 2024 een reflectiebijeenkomst bij *RAUM*, waaruit dit artikel voortkomt.ⁱⁱ

Spanningsvelden

Thuis speel ik de opname van de reflectiebijeenkomst af. Het begint met geroezemoes, maar al gauw wordt het publiek stil en worden de kunstwerken van het *BUILD!* project gepresenteerd. Waar kunstprojecten in de publieke ruimte schaars zijn (vooral voor jongere kunstenaars), en deze bovendien vaak bestaan uit een strak omlind traject van schets tot uitvoering, stimuleert *BUILD!* juist een open proces waarbij artistieke waardes, experiment en lokale samenwerking het uiteindelijke werk doorlopend kunnen en mógen beïnvloeden.

Na een korte pauze – ook ik haal een kop thee – vertellen *RAUM* en *FAAM* over hun samenwerking. *RAUM* is een culturele instelling die een publiek plein in Utrecht van cultureel programma voorziet met als doel verbinding te creëren tussen mensen uit de buurt. Toen *RAUM* nieuwe vormen van spelen als ontmoetingsvorm wilde onderzoeken, specifiek om ouderen te bereiken, startte de samenwerking met *FAAM* in het kader van co-curatie. *FAAM* ontwerpt processen waarbij jonge kunstenaars en wetenschappers aan projecten rondom maatschappelijke vraagstukken verbonden worden, om via onderzoek iets te maken in reactie op de vraag.

Aan het eind van de presentaties blijft een specifieke uitspraak me bij: ‘Wanneer verschillende werelden samenkomen, komen er altijd verschillende spanningsvelden op tafel waar je het over moet hebben.’ⁱⁱⁱ In wat volgt zet ik een aantal besproken spanningsvelden uiteen waar culturele opdrachtgevers rekening mee dienen te houden, die iets zeggen over de verschillende ervaringen en vormen van (goed) samenwerken.

I Doelgroep: behoeftes. De doelgroep van je project kennen en hun behoeftes centraliseren is een eerste belangrijk punt. Hiermee wordt niet alleen het uiteindelijke publiek (in brede zin) van het kunst- of cultuurproject bedoeld, maar juist ook de doelgroep binnen de samenwerking (in nauwe zin). Binnen het *BUILD!* project zijn dit de zes kunstenaars. Voor hen is het ontzettend waardevol om ervaring op te kunnen doen met een kunstproject in de publieke ruimte zodat dit ‘onderdeel wordt van het artistieke DNA van de kunstenaar.’^{iv} Hiervoor schept de organisatie de nodige ruimte waarbinnen de kunstenaars een verhouding tot het bedrijventerrein en de ondernemers van Lage Weide kunnen onderzoeken.

Bij het project van *RAUM* en *FAAM* zijn ouderen de doelgroep. Al gauw blijkt dat de bedachte speelobjecten niet zijn wat de ouderen zoeken: om te beginnen is het plein

überhaupt niet voldoende toegankelijk en is er geen fijne plek om te kunnen zitten. De focus van het project moest anders want ‘voordat sociale barrières overbrugd kunnen worden moet je eerst fysieke barrières wegnemen.’^v Eerst zitten, dan pas spelen. De conclusie van *RAUM* is dat de doelgroep leidend is voor hun werk als culturele instelling, wat past bij hun uitgangspunt van co-creatie. Als je niet goed luistert, verlies je de verbinding die juist het doel was.

II Publieke ruimte: weerbaarheid. Een project in de publieke ruimte komt met eigen uitdagingen. Het is een plek ‘waar allerlei leefwerelden elkaar kunnen raken en dat is een kwaliteit om te koesteren.’^{vi} Deze leefwerelden zijn niet alleen het publiek, denk ook aan externe factoren die invloed uitoefenen op het werk. De weerbaarheid van het beeld is daarom belangrijk. Staat het stevig, is het veilig en hufferproof, hoe reageert het op het weer, hoelang kan het blijven, etc. Een kunstenaar van *BUILD!* vertelt het intimiderend te vinden om een werk buiten te plaatsen ‘omdat je het werk overgeeft aan de elementen en omstandigheden, en je niet kunt controleren wat ermee gebeurt - bovendien wil je je werk niet altijd overleveren aan de restricties die hierbij komen kijken.’^{vii} En dan heb je je nog te verhouden tot de publieke opinie en de uitspraak van het werk. In andere woorden, de publieke ruimte dwingt een verhouding tot de (lokale) omstandigheden af.

III Communicatie: verwachtingen. Vervolgens is goede communicatie van de organisatie met de doelgroep en andere betrokken partijen van belang. Wanneer de projectdoelgroep doorlopend een stem heeft in het proces, kan de verwachte uitkomst, de planning, of het concept van het werk veranderen. Soms moet het project radicaal anders, zoals wanneer het voor de ouderen beter blijkt met *FAAM* een bank te ontwerpen in plaats van speelobjecten. Je wil zorgen dat dit bespreekbaar is zodat je de koers kunt bijstellen. Dit zijn geen vanzelfsprekende processen wanneer de plannen en begrotingen eenmaal gemaakt zijn, en er verwachtingen van het eindresultaat bestaan. Bovendien zijn projecten in de publieke ruimte niet goedkoop en het projectgeld dient vaak publieke belangen – des te meer reden om te zorgen dat het goed besteed wordt, zodat je project goed wordt ontvangen.

Opdrachtgeverschap: open proces

De bovenstaande spanningsvelden komen samen in de notie van het verzorgen van een *open proces* door de culturele opdrachtgever, iets wat beide projecten kenmerkt. De kunstenaars bij *BUILD!* kregen de ruimte gaandeweg hun werk te ontwikkelen en gericht op de locatie de realisatie bij te sturen. Ook zorgden de expertise en steun van bedrijven waarmee is samengewerkt dat de kunstenaar zich over kon geven aan het proces, en nieuwe technieken en werkwijzen kon leren.^{viii} De artistieke vrijheid van de kunstenaars wordt hiermee gewaarborgd in het project. *RAUM* en *FAAM* besloten de wensen van de doelgroep, de ouderen, leidend te maken waardoor een totaal anders dan gepland product is ontstaan. Zo is ‘het proces een belangrijk onderdeel van het resultaat.’^{ix}

In dit open proces ontstaat plezier ‘in het samen dingen uitvinden, uitproberen en zoeken naar een antwoord.’^x Dit lijkt een goede tegenhanger voor de flexibiliteit en onzekerheid die het van de opdrachtgever vraagt. Ondanks dat het culturele opdrachtgeverschap in de publieke ruimte beperkingen kent, kan het moeten inspelen op lokale condities, publiek en andere externe factoren juist zorgen voor relevante, duurzame en artistieke toevoeging, die past op de plek. En precies wanneer je niet exact

weet waar het project of de samenwerking naartoe gaat, ontstaat de ruimte om elkaars horizon te verbreden.^{xi}

Eef Schoolmeesters, december 2024^{xii}

ⁱ Voor meer informatie over *Waterwerken* van Ruud Kuijer, zie: <https://ruudkuijer.nl/Waterworks>
Voor meer informatie over het project *BUILD!* (2024) zie: <https://lageweide.nl/nieuws/nieuwe-kunstwerken-voor-lage-weide/> en <https://lageweide.nl/community/build-zes-nieuwe-kunstwerken-in-de-openbare-ruimte-in-utrecht/> of bekijk de Instagram pagina @build.lageweide

ⁱⁱ Op 24-11-2024 kwam de organisatie van *BUILD!* samen bij *RAUM* in Utrecht. Voor een publiek van geïnteresseerden uit het cultureel werkveld presenteerden *BUILD!*, *RAUM* en *FAAM* hun projecten. Voor meer informatie over *RAUM* zie: <https://www.raumutrecht.nl> en om meer te lezen over *FAAM* bezoek: <https://faamutrecht.com>. Hun presentaties, directe en indirecte input evenals die van het publiek, vormen de basis voor dit artikel.

ⁱⁱⁱ Naar *FAAM*

^{iv} Naar *BUILD!*, Ruud Kuijer

^v Naar *FAAM*

^{vi} Naar *RAUM*

^{vii} Naar *BUILD!*, kunstenaar Fiona Römpf

^{viii} Naar *BUILD!*, kunstenaars Laura Schurink en Fiona Römpf

^{ix} Naar *FAAM*

^x Naar *FAAM*

^{xi} Naar *BUILD!*

^{xii} www.eefschoolmeesters.nl